

Feiten stikstof ongewenst

Nationale Week
Zonder Vlees
misleidt publiek

4

Schoolboeken
Noordhoff bevatten
meeste fouten

6

NGO's infiltreren
in Europese
bijenwetenschap

16

COLOFON

Uitgever
STAF is een donateursuitgave van Stichting AgriFacts.

Organisatie
Piet van der Aar (research), Leonie Bosch-Chapel (penningmeester, research), Aalt Dijkhuizen (adviesraad), Jaap Haanstra (voorzitter), Wim Kromwijk (secretaris), Frans van de Lindeloof (directeur), Kees Maas (adviseur), Sandra Marseille (officemanager), Geesje Rotgers (research), Co Scholten (online), Jan Cees Vogelaar (adviseur).

Eindredactie:
Geesje Rotgers, email: info@stichtingagri-facts.nl, tel.: 06 - 51860296.

Vormgeving:
Janita van Dijk, AgriPers BV Wageningen.

Coördinatie en Realisatie:
Jelte Albada, AgriPers BV Wageningen.

Druk:
Damen Drukkers.

Foto cover
Shutterstock, Ysbrand Cosijn.

Donateurs Abonnement afsluiten
Met een Donateurs Abonnement (vanaf 150 euro per jaar) steunt u het werk van STAF en ontvangt u 4 keer per jaar het STAF-magazine met nieuwe feiten checks en informatie over de lopende procedures. Een Donateurs Abonnement sluit u af via de website: www.stichtingagrifacts.nl (klik door naar Donateurs Abonnement) of met de antwoordkaart in dit nummer. Na aanmelden ontvangt u een factuur. Het Donateurs Abonnement wordt automatisch verlengd en eindigt na opzegging.

Advertenties
STAF accepteert advertenties in haar uitgave. Vraag naar de mogelijkheden via info@stichtingagrifacts.nl.

Overname tekst en disclaimer
Overname van informatie uit dit magazine is toegestaan, mits STAF als bron wordt vermeld. Deze uitgave is op de meest zorgvuldige wijze samengesteld. Evenwel kunnen STAF en auteurs op geen enkele wijze aansprakelijk worden gesteld voor de informatie in deze uitgave.

INHOUD

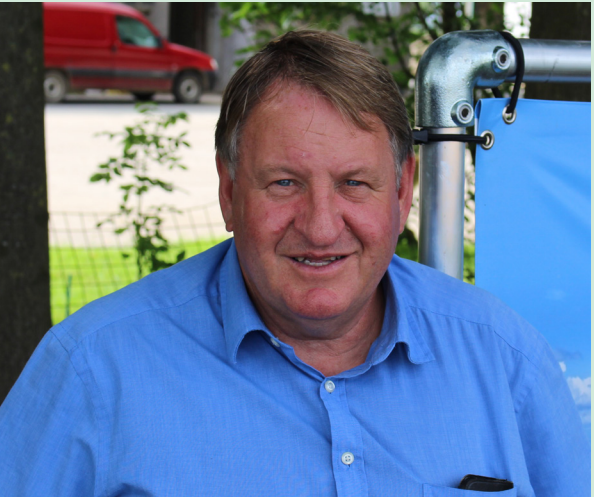
- 4 Nationale Week Zonder Vlees misleidt publiek
- 6 Schoolboeken Noordhoff bevatten meeste fouten
- 9 Politiek maakt zich meester van schoolkinderen
- 11 Kilo rundvlees kost geen 15.000 liter water
- 12 Feiten stikstof ongewenst
- 16 NGO's infiltrerden in Europese bijenwetenschap
- 19 STAF zet gekleurde publicaties recht
- 22 Lopende zaken

COLUMN

Amper een jaar geleden wisten we niet hoe een initiatief als STAF zou uitpakken. Wij wisten wel dat er binnen de landbouw veel behoefte is aan een organisatie die feiten checkt en actie onderneemt om onjuistheden te laten rechtzetten. Maar zo'n organisatie opzetten vraagt wel wat. Er zijn mensen nodig die de oren en ogen zijn 'in het veld' en fouten in publicaties bij ons aandragen. Er zijn deskundigen nodig die de publicaties checken op juistheid. Er is een strategie nodig om onjuistheden te laten rectificeren. Een foutenmaker attenderen op een onjuistheid is geregeld niet voldoende, er gebeurt dan niks. Er zijn juristen nodig, die een zaak voor de rechtbank kunnen brengen. En last but not least zijn er financiële middelen nodig voor de feitenchecks en de rechtzet-procedures.

Wat zijn we blij met alle steun en donaties van mensen in de land- en tuinbouw. Maar ook steeds meer mensen en partijen van buiten de agrarische sector steunen STAF. Wij werken sinds kort samen met een aantal geweldige juristen, die het ook belangrijk vinden dat verspreiders van gekleurde informatie worden aangepakt. Inmiddels heeft STAF tegen meerdere partijen procedures aangespannen om foute 'feiten' rechtgezet te krijgen (zie 'Lopende Zaken' in deze uitgave). Wij krijgen veel missers aangereikt vanuit de landbouwsector, meer dan wij aankunnen. Gelukkig melden zich steeds meer onderzoekers bij ons aan, die komen helpen, waardoor wij meer kunnen oppakken. De sneeuwbal begint te rollen en wordt groter. Vanaf deze plek veel dank aan allen die daaraan bijdragen.

Donateurs van STAF zullen vier keer per jaar op de hoogte worden gehouden van de 'facts' en 'checks' en procedures middels dit nieuwsoverzicht.

JAAP HAANSTRA, VOORZITTER STAF

Nationale Week Zonder Vlees misleidt publiek

Van 9 tot en met 15 maart vond de derde editie plaats van de Nationale Week Zonder Vlees. Dit jaar met 31.933 deelnemers, aldus de organisatie. Op de website worden de hoeveelheden bespaarde CO₂-uitstoot, water en vlees pontificaal in beeld gebracht. De Week Zonder Vlees blijkt het publiek echter te bedotten.

Wat is er mis?

Wanneer je als volwassene in de Nationale Week Zonder Vlees geen vlees eet, bespaar je: 130 liter water, 76 kilometer autorijden en 770 gram dierenvlees', propageert de deelnemersinformatie op de website.

De organisatie van dit event, dat dit jaar voor de derde keer plaatsvond, baseert zich tegenwoordig op een onderzoek van bureau Blonk Consultants (Bron: Verantwoording campagne Nationale Week Zonder Vlees 2019), nadat er in 2018 kritiek kwam op de veronderstelde besparingen (zie tabel 1).

Blonk maakte twee doorrekenin-

gen: één voor het achterwege laten van het vlees bij de maaltijden, zonder het vlees te compenseren met alternatieve producten. Een tweede doorrekening betreft die waarin het vlees wel wordt vervangen door alternatieven.

WEL OF GEEN VLEESVERVANGERS?

Tijdens de Nationale Week Zonder Vlees wordt één week geen vlees gegeten. Blonk Consultants is door de organisatie gevraagd te berekenen wat de besparing is per persoon in CO₂-eq (bijdrage aan het klimaat) en watergebruik. De gemiddelde consumptie van vlees betreft 110 gram

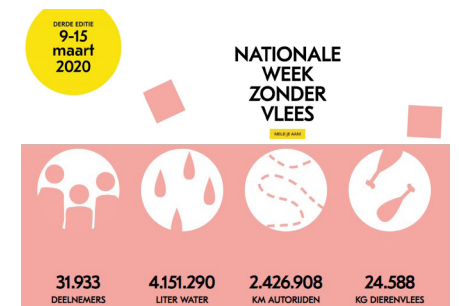
per dag, oftewel 770 gram per week. Dit cijfer komt uit de meest recente Voedsel Consumptie Peiling. Deze 110 gram bestaat gemiddeld uit: 29 gram rundvlees, 55 gram varkensvlees en 26 gram kip. De productie van deze hoeveelheid vlees gaat gepaard met een uitstoot van 13,3 kilo CO₂-eq aan broeikasgassen; dit staat gelijk aan 75,9 km rijden met een gemiddelde auto. Op waterverbruik wordt 130,3 liter bespaard, aldus Blonk Consultants.

'Het is waarschijnlijk dat het vlees door de consument vervangen gaat worden door alternatieve producten. In dat geval is de besparing per

persoon minder groot', schrijft Blonk in zijn rapport. Wat betreft klimaatverandering wordt er dan 10,2 kg CO₂-eq bespaard, oftewel 58,1 km met een gemiddelde auto. En wat betreft watergebruik is er geen sprake van een besparing, maar juist van een toename van 142,3 liter water. Dat laatste heeft met name te maken met het hoge waterverbruik van sommige vleesvervangers, zoals noten. Blonk is in zijn berekeningen uitgegaan van de alternatieve producten die het Voedingscentrum adviseert voor vegetariërs en flexitariërs. Dit centrum adviseert 100 gram vlees te vervangen door twee eieren, of 100 gram vleesvervanger, of 100 gram tofu, of 135 gram peulvruchten, of 25 gram noten.

MANIPULEREN MET CIJFERS

In de eerste editie van 2018 adviseerde de organisatie met megalavoordelen van een week zonder vlees. De organisatie mikte op 25.000 deelnemers (het werden er 3.388). Deze deelnemers zouden samen '661 zwembaden' aan water besparen en '10 savanne olifanten van 5.750

Op de website van de Nationale Week Zonder Vlees worden de besparingen breed uitgemeten. De organisatie vertelt er niet bij dat dit de cijfers zijn waarbij de vleesproducten NIET worden vervangen door een alternatief.

kilo per stuk' aan vlees. Per persoon zou het gaan om een besparing aan water van '7 maanden douchen' en een besparing van dierenvlees van 2,3 kilo. Deze overdreven getallen bleken te leiden tot veel kritiek, daarop werden de voordelen in de editie van 2019 gematigd. De editie van 2020 trok volgens de organisatie 31.933 deelnemers. Samen zouden zij 4.151.290 liter water hebben bespaard, 2.426.908 autokilometers aan CO₂-eq en 24.588 kilo dierenvlees (zie tabel 1 voor de besparingen per persoon). ■

In de jaarlijkse editie van de Week Zonder Vlees staat zeven dagen lang geen vlees op het menu.

Fotocredit: EU

Tabel 1. De besparingen volgens de organisatie van de Nationale Week Zonder Vlees in 2018, 2019/2020 en het juiste cijfer volgens STAF en Blonk Consultants.

	Editie 2018 (per persoon)	Edities 2019 en 2020 (per persoon)	Het juiste cijfer volgens STAF en Blonk Consultants.
Aantal liter water bespaard	11.900 liter	130,3 liter	Toename 142,3 liter (dus geen besparing)
Aantal kilometer autorijden / CO ₂ bespaard	114 km	13,3 kg CO ₂ -eq (75,9 km)	10,2 kg CO ₂ -eq (58 km)
Aantal kilo dierenvlees bespaard	2.300 gram	770 gram	770 gram

Reactie organisatie

De organisatie gaat uit van de cijfers waarbij het vlees achterwege wordt gelaten, en niet wordt vervangen door een alternatief. De organisatie wordt om een reactie gevraagd, waarom zij ervan uitgaan dat deelnemers het vlees niet zullen compenseren in deze week. Wordt de Nationale Week Zonder Vlees tegelijkertijd benut om mensen op dieet te zetten zodat zij overgewicht kwijtraken?

"Omdat het voor iedere deelnemer zal verschillen welk alternatief zij zullen kiezen, is er geen eenduidig cijfer. We hebben er daarom voor gekozen om een eenduidig

cijfer te communiceren: het cijfer zonder alternatieven. Op die manier is de communicatie zo helder mogelijk voor iedereen. In het Blonk-rapport zijn vervolgens de details te lezen per alternatief. Daar kunnen deelnemers zich desgewenst in verdiepen, op basis van hun eigen keuze", aldus het organisatie-team. Met andere woorden: de deelnemers moeten zelf op zoek naar de juiste informatie, op basis van hun eigen consumptiepatroon. Zij kunnen niet zonder meer afgaan op de breed geventileerde besparingen van de organisatie zelf (zie screenshot website). Dit is misleiding.

Schoolboeken Noordhoff bevatten meeste fouten

Stichting AgriFacts ontving veel meldingen over onjuistheden in schoolboeken. Daarom werd besloten om de schoolboeken voor het basisonderwijs, van de drie grotere uitgevers, te screenen op onjuistheden over de landbouw en visserij. De schoolboeken van uitgeverij Noordhoff blijken de meeste fouten en gekleurde teksten te bevatten. De schoolboeken van ThiemeMeulenhoff kwamen als beste uit de test.

Tabel 1. Beoordeling van 556 passages met onjuiste informatie over landbouwgerelateerde onderwerpen in schoolboeken voor het basisonderwijs, uitgesplitst naar uitgever.

	Noordhoff (3 lesmethoden)	Malmberg (4 lesmethoden)	ThiemeMeulenhoff (2 lesmethoden)
Totaal aantal passages met onjuiste informatie	297	187	72
Feitelijk onjuiste informatie	38	24	6
Onvolledige informatie	116	82	18
Suggestieve informatie (beeldvormend, oneigenlijke tegenstelling, framen)	143	81	48

Het thema landbouw komt in de schoolboeken meestal aan bod bij het vak wereldoriëntatie en dan met name bij de vakken Aardrijkskunde en Natuur & Techniek. Vorig jaar organiseerde Stichting AgriFacts een toetsing van schoolboeken, waarbij is beoordeeld of informatie over de landbouw en visserij correct is weergegeven.

In totaal werden bijna 200 schoolboeken van de uitgevers Noordhoff (3 lesmethoden), Malmberg (4 lesmethoden) en ThiemeMeulenhoff (2 lesmethoden) bekeken; het ging steeds om de volledige lesmethode (de boeken voor alle leer groepen). De boeken werden door een leespaneel gescreend op passages over de landbouw en visserij. Daarbij zijn de passages als volgt gelabeld: 1. Correct 2. Feitelijk onjuist 3. Onvolledig 4. Suggestief.

In totaal werden 856 passages over landbouw en visserij aangetroffen in de schoolboeken. Daarvan vielen er iets meer dan 300 in de categorie ‘Correct’. Deze passages zijn niet verder meegenomen in het onderzoek.

De andere 556 passages zijn door een vakjury en Leonie Bosch (onderwijskundig onderzoeker) beoordeeld. De uitkomsten van deze beoordeling staan in tabel 1.

Om de onafhankelijkheid te borgen, is vervolgens een hoofdjury gevraagd om een blinde steekproef van passages te beoordelen. Deze hoofdjury bestond uit: Prof. Dr. Aalt Dijkhuizen (voorzitter), Drs. Frank Futselaar (Tweede Kamerlid voor de SP), Ir. Thijs Cuijpers (directielid LTO), Kirsten Hofman (docent menswetenschappen Saxion Hogeschool) en Geesje van Hateren (lerares basisonderwijs).

Deze jury toetste in welke mate lesboeken neutraal zijn, waar het gaat om landbouw en visserij. Er werd gekeken of de teksten onpartijdig zijn geschreven: krijgen de voor- en nadelen evenveel aandacht en worden die met dezelfde ‘tone of voice’ beschreven? Of probeert de auteur de leerlingen in een zelf ingekleurde denkrichting te sturen? De conclusies van de hoofdjury staan in het kader.

In de lesboeken van Noordhoff wordt grootschalige landbouw geframed als negatief en kleinschalig (biologisch) als positief.

Conclusies lesmethoden Noordhoff

- Er staat verkeerde, tegenstrijdige en suggestieve informatie in, die absoluut niet te rechtvaardigen is.
- De zwart-wit tegenstelling ‘groot en gangbaar is fout’ en ‘biologisch en klein is goed’, kwamen we vaak tegen.
- Wat opvalt, is dat vaak sterk wordt ingegaan op uitersten: grote boerenbedrijven willen alleen maar veel geld verdienen en kleine, biologische bedrijven houden van de natuur. De tegenstelling ‘groot is fout’ en ‘klein is goed’ wordt zo in het leven geroepen.
- Het onderwerp bestrijdingsmiddelen wordt vaak erg beeldvormend neergezet. De gangbare landbouw gebruikt het heel veel en de biologische sector helemaal niet.
- De nuance ontbreekt compleet.

Conclusies lesmethoden Malmberg

- De auteurs gebruiken vaak een soort tegenstellingstechniek (waarbij gangbare landbouw fout is en biologische landbouw goed).
- In deze lesmethoden viel het de hoofdjury op dat feiten en bronnen vaak ontbreken. Zo zijn er ‘veel’ Nederlandse boeren naar Polen verhuisd om daar verder te boeren volgens een auteur. Uit cijfers van het CBS blijkt dat er in vijf jaar tijd (2010-2015) vijf Nederlandse boeren naar Polen zijn verhuisd. In dezelfde tijd emigreerden er 15 naar Canada en 25 naar Duitsland.
- Het onderwerp bestrijdingsmiddelen wordt vaak gekleurd neergezet, waarbij wederom de gangbare landbouw heel veel en vaak gebruikt en de biologische sector niet (of geen giftige). De nuance ontbreekt, kinderen krijgen niet het hele verhaal te horen (bijvoorbeeld dat er vastgestelde (veilige) normen zijn als het gaat om gebruik van bestrijdingsmiddelen).
- Stop met reclame maken voor verschillende natuurbeschermende stichtingen en verenigingen. Het is onethisch om via schoolboeken kinderen over te halen om ergens lid van te worden. Reclame maken via lesboeken en ook nog op een stiekeme manier is ongehoord.
- Stop met het vermenschelijken van vee in de verhalen en de plaatjes. Zeker kinderen die ver van het platteland vandaan wonen, krijgen daardoor een verstoord beeld van de werkelijkheid

In schoolboeken van Malmberg wordt reclame voor natuurorganisaties aangetroffen. Reclame maken via lesboeken is ongehoord.

Beoordeling lesmethoden ThiemeMeulenhoff

- Van alle uitgevers bevatten de lesmethoden van ThiemeMeulenhoff veruit de minste misleidende informatie.
- Het is erg afhankelijk van de individuele auteur of een verhaal al dan niet neutraal geschreven is.
- Er worden te grote onderwerpen besproken zonder informatie in de juiste context te plaatsen. Er wordt te vaak een te klein deel van de informatie gegeven waardoor er een verkeerd beeld ontstaat. Bijvoorbeeld dat de zeespiegel snel stijgt. Wat ‘snel’ is, wordt niet vermeld. De leerlingen worden te vaak ‘bang’ gemaakt door doemscenario’s te schetsen.
- Met name de verhalen over de EU subsidie voor Nederlandse boeren viel in negatieve zin op bij de hoofdjury. Hoe de auteur heeft kunnen bedenken dat Nederlandse boeren subsidie krijgen voor grote machines om te kunnen groeien of om moderne bedrijven te beginnen in Oost-Europa is een raadsel.

Politiek maakt zich meester van schoolkinderen

De overheid geeft uitgeverijen en belangenorganisaties alle vrijheid bij het vervaardigen van lesmateriaal voor schoolkinderen. Het idee dat leerkrachten en schoolkinderen zelf beslissen welk lesmateriaal geschikt is, waardoor de markt van lesmateriaal zichzelf wel schift, blijkt in de praktijk onvoldoende te werken. Tijdens een screening van zo'n 200 schoolboeken en lesbrieven kwam aan het licht dat politieke ideologieën, onder andere over de landbouw, zich meester hebben gemaakt van het basisonderwijs.

Vorig jaar organiseerde STAF een toetsing van basisschoolboeken onder leiding van Leonie Bosch. Bosch is onderwijskundig onderzoeker, die af en toe les geeft, tegenwoordig aan een universiteit en voorheen in het hogere onderwijs. Zij heeft zich gespecialiseerd in de onderwijskunde en curriculumontwikkeling. Bosch heeft sindsdien studie gemaakt van landbouwinformatie in schoolboeken. Wat zijn haar bevindingen?

TOETSEN SCHOOLBOEKEN

Waarom wilde Bosch de schoolboeken toetsen op informatie over de landbouw? “Een aantal denkbeelden over de landbouw zijn diep geworteld in de samenleving, zoals: boeren krijgen veel subsidie, boeren zijn milieuvervuilers, boeren gebruiken veel landbouwgif.

Hoe kan het dat deze denkbeelden zo gemakkelijk voor waar worden aangenomen? Dat boeren op klompen lopen bijvoorbeeld, daarvan weet iedereen dat dit niet klopt. Ik vermoedde een relatie tussen algemene denkbeelden over de landbouw en de inhoud van schoolboeken. Dat vermoeden werd aangewakkerd doordat STAF veel tips binnenkreeg over foute en gekleurde informatie in schoolboeken. Die berichten kwamen vooral van mensen met kinderen op de basisschool. Hun kind wilde bijvoorbeeld opeens geen vlees meer eten, omdat daarmee de wereld zou vergaan. Aanvankelijk had ik het idee dat het om een beperkt aantal

schoolboeken ging, waar foute of gekleurde informatie instond. Maar tijdens het lezen van de grote stapel schoolboeken bleek dat vrijwel alle lesstof informatie bevat die niet neutraal is, welk boek je ook pakt.”

Voor het schoolboekenproject werden zo'n 200 boeken voor het basisonderwijs en enkele lesbrieven, bestudeerd. In de schoolboeken werd een aantal missers gevonden, die informatie was echt fout. Ook werd verouderde informatie aangetroffen. De legbatterij die sinds 2012 verboden is, werd in enkele lesmethoden nog steeds gezien. Het ging om een beperkt aantal missers. Framende informatie werd echter op grotere schaal aangetroffen in de boeken. In relatief veel lesboeken worden negatieve woorden gebruikt voor grootschalige boerderijen, en deze worden afgezet tegen kleinschalige boerderijen, waarvoor positieve woorden worden gekozen. Dit geeft het beeld van ‘groot is slecht en klein is goed’.

Uit een enquête die Bosch hield, blijkt dat basisschoolleerkrachten eigenlijk allemaal wel fouten tegenkomen in schoolboeken, maar weinigen melden die bij de uitgevers. Daarnaast hebben scholen weinig budget voor aanschaf van nieuwe schoolboeken. Daarom verbetert de kwaliteit van de schoolboeken niet.

VEEL VRIJHEID VOOR UITGEVERS

Bosch heeft zich het afgelopen half jaar verdiept in de totstandkoming van het lesmateriaal. Hoeveel controle is er op de inhoud en hoe

Leonie Bosch maakt er een stevig punt van, dat de controles op de inhoud van de lesstof in het onderwijs te wensen overlaten. “Iedereen mag lesmethoden samenstellen en aanbieden aan scholen, dat is een vrije markt met maar weinig toezicht.”

Foto: Leonie Bosch

kan het dat er zoveel gekleurde informatie over landbouw in schoolboeken staat?

“De uitgevers van schoolboeken zijn commerciële partijen, die geld verdienen aan hun business. Zij trekken auteurs aan voor het schrijven van de boeken, en geen wetenschappers of boeren. Dat is logisch, want je wilt dat de teksten goed te lezen zijn, dus moet je schrijvers hebben. En een schrijver is inhoudelijk geregeld niet op de hoogte van het vakgebied waarover hij schrijft, dat geldt niet alleen voor landbouw maar ook voor ander sectoren. Daardoor kunnen ‘knulligheden’ ontstaan in de tekst.” Dat laatste kan Bosch begrijpen, maar zij constateert ook dat er willens en wetens gekleurde informatie in schoolboeken terecht komt. “Er zijn lesboeken die sturen op minder boeren, op het eten van minder vlees en op het steunen van natuurdoelen. Er staan teksten in die schaden aan het milieu één op één toeschrijven aan de landbouw. En dan staat op dezelfde bladzijde een reclamefolder van een NGO, die kinderen aanspoort daar lid van te worden.” Mag dat allemaal zomaar? Is daar geen controle op?”

Uitgevers mogen zelf lesmateriaal ontwikkelen, die vrijheid hebben zij. Kenniscentrum SLO bepaalt de leerdoelen voor het primaire en voortgezette onderwijs en toetst daarop. Voor landbouw is het leerdoel dat kinderen weten dat we voedsel nodig hebben en dat het van dieren en planten komt. ‘Hoe’ het voedsel wordt gemaakt is geen leerdoel, dat mogen schrijvers van lesmateriaal zelf inkleuren. En daar wringt de ene schoen. De overheid houdt verder geen controle, deze stelt dat de scholen zelf beslissen over de lesmethode die zij aanschaffen, waardoor slechte methoden vanzelf uit de markt vallen. De leerkrachten zijn als het ware de poortwachter voor verantwoord lesmateriaal. Daar wringt de andere schoen; bij de aanschaf van een nieuwe lesmethode pluizen scholen niet eerst alle informatie uit die erin staat. En al

zouden zij dat wel doen, dan nog heeft niemand de expertise om alle fouten te zien.

Scholen hoeven niet te kiezen voor een bestaande lesmethode, zij mogen ook zelf lesmethoden ontwikkelen of lesbrieven van derden gebruiken. “Veel organisaties bieden lesmateriaal aan. En schromen niet daarin hun visie op de landbouw te geven.” Bosch vraagt zich af waarom leerlingen op zo’n jonge leeftijd geconfronteerd moeten worden met politieke visies van allerlei lobby-organisaties. Toch staan basisscholen dit toe.

APARTE LEERLIJN LANDBOUW

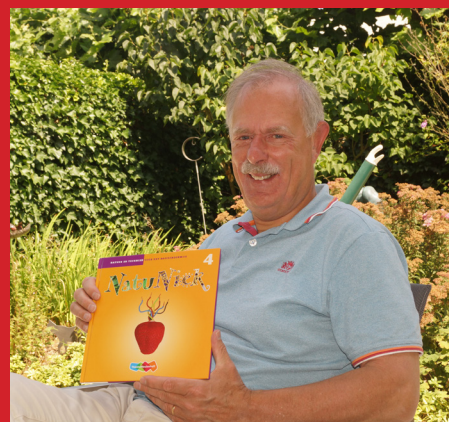
De overheid kiest voor vrijheid van onderwijs, dat houdt in dat iedereen die dat wil lesmethoden mag aanbieden aan scholen. Partijen met geld, kunnen naast een leerlijn, bijbehorende (financiële) services aanbieden. Bosch vindt dit ‘tricky’ – organisaties kunnen via het lesmateriaal politieke invloed uitoefenen via het basisonderwijs. “Landbouw is een maatschappelijk issue aan het worden, het gaat in de richting van een ideologie of levensbeschouwing: wel of geen vlees eten, wel of geen veehouderij in Nederland. Keuzes die scholen daarin maken, moeten voor iedereen zichtbaar zijn, net als bij andere levensbeschouwingen, zoals het geloof.” Bosch ziet een aparte leerlijn Landbouw als oplossing. Dan kunnen er meer eisen worden gesteld aan de informatie die wordt geboden.

Maar tot op heden leiden de inspanningen nog tot weinig beweging bij de overheid. Bosch: “Niemand stuurt dit enorme maatschappelijke debat, terwijl die al gevoerd wordt in het basisonderwijs.” Bosch werkt aan een artikel, dat duiding geeft aan de zwakte van het huidige onderwijssysteem. Dat artikel moet de problematiek op de agenda zetten. Ook STAF zal zich blijven inspannen voor schoolboeken die neutraal informeren over de landbouw. ■

Schoolboek Ruud Rouvroye komt als beste uit de test

Slechts één schoolboek scoorde op alle onderdelen het maximale aantal punten: geen foute informatie, alle informatie neutraal opgeschreven. De auteur is Ruud Rouvroye, tegenwoordig met pensioen. STAF zocht de auteur op in zijn woonplaats Maastricht en overhandigde hem een geldprijs en bloemen. Rouvroye was aangenaam verrast zo lang na het schrijven van het betreffende

boek, een prijs te ontvangen. Rouvroye vertelt het boek te hebben geschreven in 2004 (STAF had in 2019 van alle schoolboeken de laatste druk besteld, red). Schoolboeken blijken jaren mee te gaan. Dat in de hedendaagse schoolboeken nog legbatterijen en andere stalsystemen opduiken die al een kleine tien jaar verboden zijn, valt daarmee te verklaren.

Kilo rundvlees kost geen 15.000 liter water

Dit klopt niet

‘Voor de productie van 1 kilo rundvlees is 15.000 liter water nodig. Water bespaar je dus eenvoudig door een of meer dagen geen vlees te eten.’

De tip om water te besparen door minder vlees te eten, komen we geregeld tegen. Daarbij is steevast vermeld dat de productie van 1 kilo rundvlees 15.000 liter (en soms meer) water kost. Bij de lezer ontstaat hierdoor automatisch het beeld dat het om kraanwater gaat. Dat beeld klopt niet. Voor de productie van rundvlees wordt in hoofdzaak regenwater gebruikt. Het gaat dan om regenwater dat op de weilanden valt en waar het gras van groeit. En regenwater dat op de akkers valt, waar andere diervoergewassen van groeien. Op regenwater valt natuurlijk helemaal niet te besparen met minder vlees eten. Bovendien is regenwater in West-Europa, waaronder Nederland, nauwelijks een issue. Nederland heeft een gematigd zeeklimaat, er valt neerslag gedurende het hele jaar.

Op wereldschaal is voor landbouwproducten een zogenaamde

‘water footprint’ bepaald. Voor deze bepaling wordt alle waterverbruik meegeteld: regenwater, grondwater, oppervlaktewater en ook gezuiverd water (in Nederland kraanwater). Ook wordt het waterverbruik meegeteld, dat nodig is voor de productie van veevoer. De ‘water footprint’ maakt onderscheid naar productieland, en ook naar de bron van het water. In Nederland betreft zo’n 90 procent van de ‘water footprint’ voor rundvlees zogenaamd ‘groen water’, dit is regenwater. Ongeveer 5 tot 10 procent van het waterverbruik betreft leidingwater. Het overige deel is grondwater (bronwater) of oppervlaktewater.

Verder betreft die 15.000 liter per kilo rundvlees een wereldwijd gemiddelde. De Nederlandse veehouderij gaat efficiënter om met water, in ons land bedraagt het waterverbruik ongeveer de helft. In publicaties waar het Nederlandse rundvlees wordt

aangeslagen voor een waterverbruik van 15.000 liter per kilo, wordt er niet bij verteld dat het hier een wereldwijd gemiddelde betreft. En dat het verbruik in Nederland de helft is. ■

Bron: Mekonnen, M.M. and Hoekstra, A.Y. (2010) *The green, blue and grey water footprint of farm animals and animal products, Value of Water Research Report Series No. 48, UNESCO-IHE, Delft, the Netherlands.*

Hoe zit het wel?

Voor de productie van 1 kilo Nederlands rundvlees is zo’n 6.500 liter water nodig. Daarvan is 350 tot 700 liter leidingwater of bronwater. Veruit het meest is regenwater.

Feiten stikstof ongewenst

De boerendemonstratie voor de deur van het RIVM heeft de vrijgave van stikstofdata bespoedigd. Op basis van deze data hebben Geesje Rotgers (onderzoeksjournalist voor STAF) en Richard Zijlstra (geodata ingenieur) kunnen vaststellen dat het aandeel van de landbouw in de stikstofneerslag 35% is (162 natuurgebieden), de Commissie Remkes verkeerd zit met 46% (heel Nederland), het RIVM te hoog zat met 45% (130 natuurgebieden) en de Rijksoverheid met 67% (heel Nederland, en internationale scheepvaart en buitenland buiten beschouwing) de publieke opinie manipuleert. Na aandringen van Mesdagfonds verlaagde het RIVM zijn percentage naar 41%. De uitkomsten van het onderzoek op een rij.

De acties van boeren tegen het stikstofbeleid begonnen langer geleden en zijn nooit gestopt. Rond de eeuwwisseling begonnen boerenorganisaties vragen te stellen over het ammoniakbeleid, dat tien jaar eerder was aangevangen. Het bleek namelijk dat de modeluitkomsten niet overeenstemden met waarnemingen in het veld. De organisaties liepen echter tegen dikke muren op van het ministerie van landbouw, het RIVM en Wageningen. Rond 2015 waren zij welbeschouwd nog geen stap verder gekomen, de antwoorden op de vragen kwamen niet (zie video 'Het Ammoniakbastion' op youtube). Sinds

2015 trachten Mesdagfonds, en een wisselend researchteam, de onderbouwing van het ammoniakbeleid in de openbaarheid te krijgen. Dat blijkt geen sinecure, de wet openbaarheid bestuur wordt op dit dossier moeizaam nageleefd.

Het beschikbaar krijgen van (bron) data kwam in een stroomversnelling, nadat boeren op 16 oktober actie voerden voor de poorten van het RIVM. Openbaarheid van (bron)data is beslist nodig, om het beleid van de overheid te kunnen controleren.

46 EN 67 PROCENT ZIJN ONJUIST

In september 2019 bracht het Adviescollege Stikstofproblematiek

Eenzijdige invulling Habitatrichtlijn

Het kabinet wil de doelen van de Europese Habitatrichtlijn voor een groot deel bereiken middels het spoor van 'stikstof' en 'boerenbedrijven' en legt hier fors de nadruk op. Dat doen ook natuurbeheerders en milieuorganisatie MOB. Het Europese Environment Agency van de Europese Commissie kijkt echter genuanceerder naar de risico's op biodiversiteitsverlies in Nederlandse natuurgebieden. Voor de bossen bijvoorbeeld, zijn de veroorzakers van biodiversiteitsverlies (aandeel): natuurlijke processen (22%), bosbeheerders (22%), landbouw (17%), waterbeheer (17%), probleemsoorten flora / fauna (13%) en klimaatverandering (9%). Met andere woorden: er zijn meer wegen die naar Rome leiden dan stikstof en landbouw.

(Commissie Remkes) van minister Schouten naar buiten dat de landbouw een aandeel heeft van 46 procent in de stikstofproblematiek.

De Commissie telde heel Nederland mee, dus ook de depositie op landbouwgrond. De Rijksoverheid krikte dit vervolgens op naar 67 procent (door emissies van schepen onder buitenlandse vlag en buitenlandse bronnen buiten beschouwing te laten). Dit percentage werd gretig overgenomen door milieuorganisatie MOB en enkele politici. Maar of deze cijfers klopten, was voor niemand te controleren.

Zowel de broncodes van de modellen als de emissiedata-bestanden waren niet openbaar. De rechtszaak, aangespannen door Mesdag Zuivelfonds en Stikstofclaim en de boerenactie bij het RIVM, leidden ertoe dat

de informatie begin januari beschikbaar kwam. En de berekeningen van overheidswege gecontroleerd konden worden.

Uit het onderzoek blijkt dat de Commissie Remkes met 46 procent, een onjuist percentage naar buiten heeft gebracht. Het gaat niet om de stikstofneerslag op heel Nederland, maar om de neerslag op natuur. Hoewel de Commissie Remkes het RIVM als bron noemde, liet het RIVM weten dat zij hierbij geen betrokkenheid heeft gehad. De algemene media berichtten er niet over dat het adviescollege van de minister een onjuist percentage had gepubliceerd. Ondanks dat dit percentage de stikstofcrisis ging domineren.

RIVM PAST NA AANDRINGEN CIJFER AAN

Het RIVM bracht het percentage

van 45 procent (130 natuurgebieden) naar buiten. Nadat Mesdagfonds het RIVM er meermalen op had gewezen dat die 45 procent te hoog was, bracht het RIVM het percentage terug naar 41 procent. Media pakten dit niet op, maar draaiden het om: het RIVM was op 41 procent uitgekomen, daarna het Mesdagfonds ook.

Mesdagfonds bracht op 20 februari zelf het percentage van 25 procent naar buiten, als zijnde het percentage voor 162 natuurgebieden. Dit percentage bleek niet te kloppen, omdat het RIVM-depositiemodel niet overweg bleek te kunnen met de ‘dubbele invoer’ van ammoniak en stikstofoxiden. Na herberekening werd het percentage vastgesteld op 35 procent.

Let wel: dit is op basis van depositiemodel en data van het RIVM.

Er is geen oordeel gegeven over de betrouwbaarheid van het depositiemodel en die data. Die betrouwbaarheid kan alleen met metingen worden vastgesteld. Dat onderzoek is in januari van start gegaan.

De Universiteit van Amsterdam gaat in opdracht van Mesdag Zuivelfonds metingen uitvoeren in onder meer 30 natuurgebieden. Een aantal provincies zijn aangehaakt bij dit onderzoek en stellen natuurgebieden beschikbaar.

STIKSTOFDOELEN SCHIER ONHAALBAAR

Op basis van de RIVM-data zijn meer doorrekeningen gemaakt. Immers, met dit instrumentarium maakt de overheid beleid. Vandaar dat ervoor gekozen is dit te gebruiken. Er is berekend of de stikstofdoelen haalbaar zijn. Dat blijkt van niet.

Als alle auto’s, bedrijven, veehouderij en mensen verdwijnen uit Nederland, dan nóg worden de stikstofnormen niet gehaald in één op de drie natuurgebieden. Dit komt doordat er vanuit het buitenland en vanaf de zee al meer stikstof wordt aangevoerd, dan de natuur aankan.

De natuurgebieden met überhaupt onhaalbare normen liggen vooral in de zandgebieden van Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. En verder in de kustgebieden van Zeeland en Zuid-Holland. De stikstofnormen die Nederland stelt, zijn in de meeste natuurgebieden niet realistisch.

- MAATREGELEN MISSEN EFFECTIVITEIT**
- Uit doorrekeningen (met model en data van het RIVM) blijkt dat maatregelen die kabinet en provincies willen doorvoeren, minimaal effect hebben.
- Zo blijkt de verkeersmaatregel (snelheidsverlaging) een stikstofwinst op te leveren van 1,2 mol per hectare natuurgebied. In 1,2 mol zit ongeveer evenveel stikstof als in een flinke hondendrol.
 - De warme sanering varkenshouderij, waarbij zo’n 500 bedrijven stoppen en tien procent van de varkensrechten uit de markt wordt gehaald, levert een stikstofwinst op van 1 tot 5 mol per hectare op het natuurareaal. Dit mag bijna geen naam hebben.
 - Het uitkopen van een zogenaamde ‘piekbelaster’ (volgens de definitie van de overheid zijn dit boerenbedrijven die dicht tegen de natuur aanliggen en veel stikstof uitstoten) levert op de rand van het natuurgebied wat stikstofwinst op, maar over het hele natuurgebied bezien relatief weinig. ■

Shell in Moerdijk is na Tatasteel de grootste uitstoter van stikstofoxiden. Veel stikstofdamp komt volgens het rekenmodel niet op Nederlandse natuurgebieden terecht, dankzij de hoge schoorsteenpijpen.

Fotocredit: Riekelt Hakvoort / Shutterstock.com

Zware industrie rekt stikstof van de radar

De onderzoekers constateren dat de hoogte van de schoorsteen veel invloed heeft op de berekende depositie. Dat geldt ook voor de warmte-inhoud waarmee de stikstofrook uit de schoorsteen wordt geblazen. Naarmate de stikstofrook hoger in de lucht wordt geblazen, verdwijnt die van de radar binnen het rekenmodel. En telt die niet meer mee voor het Nederlandse natuurbeleid. De stikstof verdwijnt in de box ‘buitenland’.

Wat nog meer opvalt, is dat voor deze zware industrie geen deposities op buitenlandse natuurgebieden worden berekend, wat voor veehouderijen wel gebeurt. De top 25 van grootste stikstofuitstoters in de industrie, hebben een gemiddelde schoorsteenhoogte van 117 meter en een warmte-inhoud van 24.492 MW. Veruit het grootste deel van de stikstof verdwijnt hierdoor buiten beeld. Wanneer de veehouderij schoorstenen op haar stallen zou zetten van 50 meter hoog (warmte-inhoud nul), verricht dat al wonderen: de stikstofdepositie op natuurgebieden halveert in dat geval.

Natuurlijke processen en bosbeheerders vormen het grootste risico voor biodiversiteitsverlies in de Nederlandse bossen. Volgens het Europese Milieu-agentschap van de EU.

Fotocredit: STAF

NGO's infiltreerden in Europese bijenwetenschap

Enkele verslagen van Europese bijeenkomsten van NGO's en bijenwetenschappers belandden op straat. Daaruit blijkt dat natuurorganisaties afspraken maakten met wetenschappers om op Europees niveau een verbod op de neonicotinoïden, in de volksmond neonics, door te drukken. Deze gewasbeschermingsmiddelen kwamen in de jaren '90 op de markt. Opvallend is ook dat er binnen de bijen-expertgroep van de Europese EFSA wél plek was voor wetenschappers die betaald werden door NGO's, maar niet voor wetenschappers die betaald werden door het bedrijfsleven.

“Voor verbod op thiacloprid pleit ik sinds mijn gepubliceerde ontdekking in 2010 van cumulatieve toxiciteit van deze stof...”. Het is één van de talrijke noodkreten op Twitter van wetenschapper Henk Tennekes. Tennekes maakt er sinds 2010 geen geheim van dat wat hem betreft de neonicotinoïden resoluut verboden moeten worden en blijven. In 2013 kreeg Tennekes zijn zin.

De Europese Commissie kwam met een beperkt verbod om de bijensterfte een halt toe te roepen, per 2019 volgde verdere aanscherping. In zijn strijd tegen de neonicotinoïden liet Tennekes in 2014 enkele verslagen slingeren van besloten bijeenkomsten in Parijs en Zwitserland, die plaatshadden in 2010. Het zijn verslagen waarin een klein groepje wetenschappers samen met NGO's afspraken maakten over de strategie om een politiek verbod op de neonics af te dwingen.

Een van de verslagen werd opgepikt door het Britse tabloid The Times. De journalist maakte gewag van discussieerbare wetenschap op het Europese neonicotinoïden dossier, er zouden ook twee Nederlanders bij de zaak betrokken zijn. Dit waren Maarten Bijleveld van

Lexmond en Piet Wit, beiden van de verenigde natuurorganisaties IUCN. Bijleveld van Lexmond is tevens een van de oprichters van het Wereld Natuurfonds. Een tweede verslag haalde The Times niet, daarin valt te lezen dat er nog twee Nederlanders bij de zaak betrokken waren: de wetenschappers Henk Tennekes en Jeroen van der Sluijs. Tennekes heeft tegenwoordig zijn eigen adviesbureau, Van der Sluijs is verbonden aan de Universiteit Utrecht.

DE UITGELEKTE VERSLAGEN

In de verslagen (van juni en juli 2010) is te lezen dat enkele wetenschappers uit verschillende Europese landen afspraken maakten met NGO's, met maar één doel: de neonicotinoïden verboden te krijgen. Het plan was als volgt: enkele wetenschappers, waaronder Tennekes en Van der Sluijs, zouden een viertal artikelen publiceren. Op basis van deze vier artikelen zou een 'high impact-artikel' worden samengesteld, dat gepubliceerd moest worden in een vooraanstaand wetenschappelijk tijdschrift. Dat artikel moest een zorgvuldig geselecteerde eerste auteur krijgen en een grote groep co-auteurs. Na publicatie

zouden de NGO's hier dan direct op aansluiten met hun campagnes. 'The most urgent thing is to obtain the necessary policy change to have these pesticides banned' - het belangrijkste doel is om de noodzakelijke beleidswijziging te bewerkstelligen om deze bestrijdingsmiddelen (de neonics, red.) verboden te krijgen, vermeldt een van de verslagen. In het verslag staat ook dat de wetenschappers gespecialiseerde PR-mensen wilden inschakelen bij het genereren van zo'n groot mogelijke politieke druk.

BEVESTIGING EN ONTKENNING

Wij zochten contact met Tennekes en vroegen naar de achtergrond van de verslagen. Tennekes: "Deze samenkomst werd georganiseerd door Maarten Bijleveld van Lexmond van de IUCN. Hij wilde een appèl voor een verbod op de neonicotinoïden lanceren. Ik had aangetoond dat de dosis-werkingsrelatie van deze stoffen in geleedpotigen hetzelfde was als die van kankerverwekkende stoffen en Bijleveld van Lexmond moedigde mij aan de te verwachten sterfte van insecten te verifiëren bij het verloop van vogelpopulaties.

Ik kon aantonen dat vogelsoorten die achteruit gingen tenminste in de broedtijd afhankelijk waren van insecten. Mijn gegevens werden echter van tafel geveegd door de Britse vogelbeschermingsorganisatie Royal Society for Protection of Birds. Bijleveld van Lexmond durfde zijn appèl toen niet door te zetten. Hij stelde voor verdere wetenschappelijke gegevens te verzamelen om een verbod op deze pesticiden te bewerkstelligen. Bijleveld van Lexmond heeft mensen uit de hele wereld bij elkaar getrommeld om zijn doel te bereiken. Deze groep noemde zich Task Force Systemic Pesticides."

Tennekes erkent dat de groep activistisch te werk ging. "Eigenlijk moet een wetenschapper zich niet opwerpen als activist. Hier was echter een situatie ontstaan waarbij een milieuramp dreigde door het toenemende gebruik van neonicotinoïden", meent hij. Tennekes bevestigt dat de uitkomsten van het onderzoek dat

deze groep organiseerde, al vaststonden voordat aan het onderzoek was begonnen. “Ja, dat ben ik met u eens.”

Ook Jeroen van der Sluijs, tegenwoordig universitair hoofddocent bij de Universiteit van Utrecht was erbij betrokken. Kenden Tennekes en Van der Sluijs elkaar? Tennekes: “Van der Sluijs had contact met mij gezocht nadat ik een ingezonden brief in het NRC had gepubliceerd, waarin ik kritiek uitlette op een rapport van Wageningen UR over de oorzaken van bijensterfte. Een echte samenwerking tussen Van der Sluijs en mij is eigenlijk nooit ontstaan omdat Van der Sluijs de neiging had met mijn kennis aan de haal te gaan, zonder mij als bron te noemen.”

Waar Tennekes bevestigt dat bijenwetenschappers met NGO's een strategie bespraken om een verbod op de neonics af te dwingen via de politiek, ontkent Van der Sluijs deze gang van zaken. “Het doel van de bijeenkomsten was een synthese te maken van de wetenschappelijke stand van kennis over de ecologische gevolgen van het grootschalige gebruik van neonics.

In 2010 was er wetenschappelijk al heel erg veel bekend over de schadelijke effecten van neonicotinoïden op bijen. Al in 2003 stond wetenschappelijk vast dat veldrealistische concentraties bij normaal toegelaten gebruik onaanvaardbare nevenschade geven aan bijen en hommels.

Sinds 2003 had het bewijs zich verder en verder opgestapeld. Tal van wetenschappers hadden dit al aangekaart bij de toelatingsinstanties zoals de Europese Food Safety Authority (EFSA) en het Nederlandse College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen (Ctgb) en meer en meer wetenschappers trokken hierover terecht aan de bel.”

EFSA LIET NGO'S TOE IN EXPERTCOMMISSIE

De Europese Commissie werd in zijn besluitvorming over de neonicotinoïden geadviseerd door de Working Group Bee Risk Assessment van de EFSA. Wij gaan terug naar de jaren van besluitvorming tussen 2010 en 2015. In de verslagen van de betreffende Working Group is te lezen dat er

bij twee leden een ‘conflict of interest’ was ontstaan. Deze leden moesten de Working Group verlaten. Het betreffen de Nederlandse Jacoba Wassenberg en de Brit James Cresswell. De EFSA laat desgevraagd weten dat bij beide leden ‘overlappende activiteiten werden geconstateerd, die gefinancierd werden door een niet-overheidsorganisatie’.

Opvallend is dat twee leden met nauwe banden met een NGO wel mochten blijven zitten: Noa Simon Delso (van de Belgische bijenorganisatie CARI) en Gérard Arnold (van de internationale bijenorganisatie Apimondia). Waarom stond EFSA hun lidmaatschap wel toe? Over Noa Simon Delso zegt de EFSA-woordvoerder: “De onafhankelijkheid van Noa Simon Delso werd beoordeeld aan de hand van het onafhankelijkheidsbeleid van 2011 en 2012. Op basis van de toen geldende regels werd haar betrokkenheid bij CARI vastgesteld, echter CARI werd voor 85 procent door de overheid gefinancierd.

Wat betreft Gérard Arnold, in de tijd dat hij zitting had in de EFSA-werkgroep, heeft hij geen vergaderingen geleid van Apimondia. Volgens de toen geldende regels was er daarom geen sprake van een belangenconflict”. De EFSA-woordvoerder geeft aan dat de regels voor belangenverstengeling in 2018 zijn aangescherpt. “Met de regels van vandaag, zouden de beoordelingen van beiden anders hebben kunnen uitpakken.”

Is de besluitvorming op het dossier ‘bijen en neonicotinoïden’ correct verlopen in Brussel? De EFSA biedt STAF de mogelijkheid de persoonsdossiers van de ingeschakelde deskundigen voor de Working Group on Bee Assessment in te komen zien. STAF zal gebruik maken van deze mogelijkheid. De bevindingen zullen op een later moment worden gepubliceerd. ■

STAF zet gekleurde publicaties recht

Er wordt veel over de landbouw geschreven. Echter, niet altijd kloppen de feiten. Soms staan er fouten in publicaties door onwetendheid van de auteur. En soms worden feiten verdraaid of essentiële informatie weggelaten, waardoor lezers op het verkeerde been worden gezet. Missers in publicaties pakken meestal niet uit in het voordeel van de landbouw. Stichting AgriFacts is opgericht om publicaties te checken op juistheid en foute informatie recht te zetten.

Het is zomer 2018, als enkele (oud-)boerenvoormannen die zich storen aan terugkerende fouten in publicaties, besluiten Stichting AgriFacts op te richten. Het doel van deze stichting is tweeledig: enerzijds het ‘fact checken’ van publicaties. Klopt het wat er staat? En anderzijds het rechtzetten van onjuistheden, desnoods via de rechter. De eerste maanden werden benut voor het opstellen van de statuten (wil je rechtszaken voeren, dan moet je ontvankelijk zijn, de formulering van de statuten steekt

dan nauw), het aantrekken van enkele bestuursleden, het inrichten van de organisatie en het werven van een startkapitaal. De mensen die betrokken zijn bij STAF, staan in het colofon (pag. 2).

HONDERDEN ZAKEN

STAF nodigt iedereen uit vermeende fouten in publicaties in te sturen. Dat leidde in het afgelopen jaar tot een grote toestroom: er werden enkele honderden publicaties en uitingen aangedragen voor een fact check en eventuele rechtzetting.

Het ging daarbij om: artikelen in de media, passages op websites van organisaties, stukken in rapporten en alinea's in schoolboeken. Vanwege de beperkte capaciteit heeft STAF een keuze moeten maken in het aanbod. De zaken die zijn opgepakt, staan in de tabellen, inclusief de resultaten.

WERKWIJZE STAF

STAF werkt met een pool van onderzoekers, die onafhankelijk werken van het bestuur. De onderzoekers gaan op zoek naar de bron waarop de vermeende foutenmaker zich baseert. Meestal betreft het een wetenschappelijk onderzoek. Soms staat de bron bij het stuk, maar lang niet altijd, dan wordt het nagevraagd bij de auteur. Als de bron is achterhaald, wordt gecheckt of de vermeende foutenmaker de informatie correct heeft geciteerd. Of dat informatie is verdraaid, dan wel essentiële details zijn weggelaten.

KUNST VAN HET WEGLATEN

STAF komt relatief veel publicaties tegen waarin ‘de kunst van het weglaten’ is toegepast. Essentiële informatie is dan niet vermeld, waardoor lezers vrijwel automatisch de verkeerde conclusie trekken. Dit was het geval bij een publicatie van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Het PBL rapporteerde op zijn website als volgt: ‘Als alle inwoners van de Europese Unie de helft min-

der vlees, zuivel en eieren eten, dan daalt de uitstoot van broeikasgassen met 25-40%.’ Deze zin is door anderen overgenomen met de conclusie dat de veehouderij het grootste aandeel heeft in de klimaatproblematiek. Het PBL baseerde zich op een wetenschappelijk artikel, waarin staat dat het gaat om 25-40% van de 9% landbouwemissies (dus, 2 tot 4% op

het totaal). De essentiële informatie ‘van de 9% landbouwemissies’ was weggelaten. Op verzoek van STAF heeft het PBL zijn website aangepast. Sommige milieuorganisaties maken ook gebruik van ‘de kunst van het weglaten’, waardoor anderen in de fout gaan. Een voorbeeld betreft de waterbespaartip van waterbedrijf Vitens: ‘Voor de productie van een

kilo rundvlees is 15.000 liter water nodig. Water bespaar je dus eenvoudig door een of meer dagen geen vlees te eten.’ Vitens laat STAF weten te zijn afgegaan op een tekst van Stichting Natuur & Milieu. Doordat deze niet vermeldde dat het vooral regenwater betrof, ging Vitens er ten onrechte vanuit dat het om leidingwater zou gaan, waarop zijn klanten

konden besparen. Dezelfde fout werd gemaakt door het Nederlands Watermuseum en de Provincie Zuid-Holland. Zowel Vitens als het Nederlands Watermuseum herstelden de onjuiste informatie meteen, nadat STAF hen erop had gewezen. De Provincie Zuid-Holland liet weten de info-posters te hebben verwijderd.

SCHEVE VERGELIJKINGEN

STAF is op meerdere scheve vergelijkingen gestuit, van de milieu-impact van vleesconsumptie met een vegetarisch menu. Zo wordt in de vergelijking van een maaltijd met en zonder vlees, de footprint van een vleesvervangend product niet ingerekend. Daardoor komt de maaltijd zonder vlees als veel gunstiger uit de bus. Ook wordt de klimaatimpact van de veehouderij soms afgezet tegen die van het verkeer. Bij de veehouderij wordt dan ook de impact van de ketenschakels meegerekend (teelt gewassen voor veevoer, transport vee-

Sommige milieuorganisaties maken ook gebruik van ‘de kunst van het weglaten’

voer, verwerking producten), terwijl bij het verkeer alleen de verbranding van de brandstoffen wordt meegeteld. Partijen die zich hieraan schuldig maakten, waren onder meer supermarkketen Jumbo in reclame-uitingen en True Food Price Coalition (een coalitie van vega-organisaties). Beide partijen rectificeerden op verzoek van STAF hun reclames.

MISSERS IN DE MEDIA

STAF krijgt relatief veel krantenartikelen aangereikt, met vermeende feitelijke onjuistheden of ernstige framing. Journalisten genieten een hoge mate van persvrijheid. Dat geldt nog meer voor columnisten. Toch

mag ook deze groep zich volgens STAF niet schuldig maken aan het publiceren van grove onwaarheden. EenVandaag plaatste op Twitter het volgende bericht: ‘Bij 62 procent van de veehouders werden overtredingen vastgesteld: vuile stallen, geen drinkwater en dieren zo ziek dat zij ter plekke moesten worden afgemaakt. Volgens @Dierenrecht gaat het om dierenmishandeling.’ EenVandaag verzuimde erbij te vermelden dat het ging om 62 procent van de 131 bezochte probleembedrijven. Nadat STAF een procedure was gestart, volgde per omgaande de rectificatie. Zo voortvarend gaat het echter meestal niet. STAF verzocht zowel NRC, Trouw als Volkskrant om een rectificatie. Alle drie weigerden zij dat. Het bestuur heeft daarop besloten één van de dossier voor te leggen aan de Raad voor de Journalistiek (Trouw) en één aan de rechter (Volkskrant). Er is gekozen voor twee verschillende routes, om deze met elkaar te kunnen vergelijken. ■

Tabel 1. Overzicht van de zaken die STAF heeft opgepakt sinds 2019 (in alfabetische volgorde van de organisatie).

Organisatie	Vermeende misser	Resultaat
EenVandaag, redactie	Bij 62% van de veehouders werden overtredingen vastgesteld tegen het dierenwelzijn	Gerectificeerd
Jumbo Supermarkten	Reclame met onjuiste vergelijking milieu-impact vegaproducten en vlees	Gerectificeerd
Nederlands Watermuseum	Onjuiste voorstelling van zaken waterverbruik rundvlees	Gerectificeerd
Milieu Centraal	Gebruik onjuiste cijfers en framende infographic milieu-impact zuivel als dorstlesser	Onjuiste cijfers zijn gerectificeerd. Infographic is aangepast. Zaak loopt nog.
Planbureau voor de Leefomgeving	Framen klimaatimpact vleesconsumptie door ‘de kunst van het weglaten’	Gerectificeerd
Planbureau voor de Leefomgeving	Framen normoverschrijdingen gewasbeschermingsmiddelen door ‘de kunst van het weglaten’	Procedure bij de rechtbank (Eis: volledig en genuanceerd communiceren over uitkomsten onderzoek)
Provincie Zuid-Holland	Waterbespaartip ‘eet minder vlees’ met onjuiste cijfers onderbouwd	Gerectificeerd
Trouw	Onjuiste en framende berichtgeving over landbouwsubsidies	Procedure loopt (Raad voor de Journalistiek)
True Food Price Coalition (coalitie van vega-organisaties) & Triodos Bank	Infographic met onjuiste vergelijking milieu-impact vegaproducten en vlees	Gerectificeerd & Triodos Bank heeft info van website verwijderd (geen rectificatie)
Volkskrant	Foutieve en framende berichtgeving aangaande dossiers en medewerkers STAF	Procedure loopt (rechter)
Waterbedrijf Vitens	Waterbespaartip ‘eet minder vlees’ met onjuiste cijfers onderbouwd	Gerectificeerd
Waterschap De Dommel	Waterbespaartip ‘eet minder vlees’ met onjuiste cijfers onderbouwd	Onjuiste info van website verwijderd
Onderzoeksrapport over relatie afname weidevogels en pesticideresidu in veevoer. Bujs Agro-Services (BAS), WECF, Provincie Gelderland	Onderzoek suggereert verband tussen pesticide-residu in veevoer (alles binnen toegestane limiet) en terugloop weidevogels. STAF analyseert data die ten grondslag liggen aan het rapport en concludeert dat vermeende relatie hieruit niet blijkt.	Tweede Kamer vraagt om toetsing rapport BAS/WECF en contra-rapport STAF. LNV-minister schakelt hiervoor WUR in. Ook WUR concludeert dat relatie afname weidevogels en pesticideresidu niet wordt bevestigd door data die ten grondslag liggen aan rapport.

Tabel 2. Doorlopende studies van STAF

Onderwerp	Stand van zaken
Bijen en neonicotinoïden 1. Relatie tussen verdwenen soorten en neonics	Conclusie STAF: bijna alle soorten verdwenen voor de marktintroductie van de neonics. Universiteit van Utrecht (UU) suggereerde op haar website een verband tussen het verdwijnen van soorten en neonics. UU past op verzoek STAF website aan.
2. Correlatie trend (toename/afname) en leefhabitat	Conclusie STAF: Er wordt geen correlatie gevonden tussen gebieden waar neonics worden gebruikt en afnemende trend van bijensoorten in die gebieden. LNV-minister Schouten laat het STAF-rapport toetsen door Prof. Koos Biesmeijer, verbonden aan Universiteit Leiden en Natuurmonumenten. Biesmeijer stelt dat STAF onterechte conclusies trekt en de analyse niet voldoet aan de criteria voor goed wetenschappelijk onderzoek. Opvallend is dat de conclusie van Biesmeijer in zelfde lijn ligt als die van STAF: ‘De stelling dat neonicotinoïden het uitsterven van bijen veroorzaken is uitsluitend in de media te vinden. Wetenschappers zijn het over het algemeen eens dat de achteruitgang van bijen veroorzaakt wordt door een complex van factoren.’
3. Besluitvorming rondom verbod neonics in Brussel	Zie artikel in deze uitgave.
Natuurbeleid en stikstof	Zie artikel in deze uitgave (samenwerking met Mesdagfonds).
Schoolboeken, gekleurde en foute informatie	Zie twee artikelen in deze uitgave.

Rechtszaak tegen Planbureau voor de Leefomgeving

Op 30 december 2019 heeft STAF het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), in deze de Staat der Nederlanden, gedagvaard. Dit vanwege de gebrekkige wijze waarop het PBL een rapport over gewasbeschermingsmiddelen (juni 2019) naar buiten heeft gebracht. Doordat essentiële informatie niet werd gecommuniceerd, zijn politiek, stakeholders en media op het verkeerde been gezet.

Het PBL bracht naar buiten dat de landbouw de afgesproken verbetering van 50 procent minder normoverschrijdingen niet heeft gehaald; de verbetering bedroeg slechts 15 procent.

Het verbeterpercentage blijkt sterk afhankelijk van de gekozen rekenmethode. Als gekozen was voor een andere rekenmethode, dan werd een verbetering van 50 of zelfs 60 procent gehaald. Het PBL maakte in de communicatie

Fotocredit: Shutterstock/ESB Professional

niet duidelijk dat er meer rekenmethodieken waren, en waarom zij voor de methode heeft gekozen, die uitkwam op 15 procent verbetering.

STAF wil dat het PBL opnieuw communiceert over dit onderzoek en deze keer wél zorgvuldig. Omdat het PBL dat weigert, heeft STAF deze zaak voorgelegd aan de rechter. De Staat

der Nederlanden kreeg een termijn van zes weken om te reageren op de klacht van STAF. De Staat heeft de rechter echter verzocht om haar maximale uitstel te verlenen. Dat werd door de rechter toegewezen. Vervolgens wilde de Staat nog meer uitstel, daarvoor was instemming van STAF nodig. Hiermee is STAF niet akkoord gegaan. De

Staat verzocht om extra uitstel omdat het hier een juridisch complexe procedure betreft en ook is het geen waartoe STAF heeft verzocht, feitelijk ingewikkeld, zo meent de Staat. De zitting zou voor de zomer op de rol komen. Vanwege de coronasituatie is het nog niet duidelijk hoe de rechtbank hiermee zal omgaan.

STAF zet advocaat op publicatie Volkskrant

Eind maart verscheen in Volkskrant een artikel over het boerenverzet, waarin Jan Cees Vogelaar, adviseur van STAF, een grote rol zou hebben.

In het artikel worden verschillende beweringen gedaan, onder meer over STAF en onderzoeksjournalist Geesje Rotgers, die kant noch wal raken en uiterst negatief zijn geschreven. Zo zou STAF werken aan een 'zwartboek leraren

Dronten' en 'adressen bemachtigen Vegetariërsbond', zaken die Volkskrant uit zijn duim zuigt. Volkskrant heeft verzuimd informatie te checken en vond het niet nodig wederhoor toe te passen. Benthem en Gratama Advocaten hebben Volkskrant verzocht onjuistheden openlijk te corrigeren. Zo niet, dan volgt een kort geding en wordt schadevergoeding geëist.

WOB-procedure stikstofarchief overheid en wetenschap

STAF en Mesdagfonds willen inzage in het stikstofarchief van de ministeries van LNV en Infrastructuur en Waterstaat.

Ook willen beide partijen inzage in het stikstofarchief van het RIVM, PBL en WUR. Dit dossier leidt al sinds de eeuwwisseling tot veel vragen bij boerenorganisaties.

Al jaren blijkt dat veel informatie nooit openbaar is gemaakt. Het kost tel-

kenmale grote inspanning om weer een stukje van het dossier boven tafel te krijgen.

Beide organisaties hopen hierin antwoorden te vinden op vragen over de effectiviteit van maatregelen, schadelijke neveneffecten zoals het ontstaan van dodelijke mestgassen, de effectiviteit en kosten van het beleid, de auditrapporten van modellen en berekeningen.

Artikel Trouw voorgelegd aan Raad voor de Journalistiek

STAF heeft de Raad voor de Journalistiek verzocht een uitspraak te doen over de juistheid van het artikel 'Nederlands gezin steunt boerensector met 500 euro per jaar', dat op 29 december 2019 verscheen in Trouw.

Trouw suggereert in het artikel dat Nederlandse gezinnen de boeren in ons land subsidiëren met 500 euro, middels hun afdracht aan Europa. STAF heeft Trouw verzocht deze onjuistheid te rectificeren. De krant weigert dat.

In het artikel schreef Trouw het volgende: 'Nederlandse gezinnen moeten in 2020 meer dan 500 euro belasting betalen die via de Europese Unie als subsidie bij de boeren terecht komt. Dat

bleekt uit berekeningen van Wageningen Economic Research, de opvolger van het Landbouw Economisch Instituut. Inwoners van Nederland betalen via de EU rond de 130 euro per persoon aan hun boeren, wat neerkomt op ruim 500 euro voor een gezin met twee kinderen.' Bij het artikel stond een foto van de trekkeracties in Nederland, wat het beeld ondersteunt dat het geld als subsidie bij Nederlandse boeren terecht komt.

Diverse redacties bogen zich over het gewraakte Trouw-artikel, zoals EenVandaag. Ook deze redactie concludeerde dat Trouw eraan zit: 'De berekening van Trouw klopt niet. Het bedrag ligt rond de 57 euro per persoon.'

Ook Foodlog en The Post Online rekenden het na en constateerden dat Trouw te kort door de bocht is gegaan. Het bedrag van 500 euro per gezin wordt weliswaar afgedragen aan Europa, maar de suggestie dat dit terecht komt bij de Nederlandse boeren is onjuist. Het geld wordt voor vele doeleinden ingezet door Europa en naar verhouding stroomt het meer naar Oost-Europese lidstaten.

STAF heeft de Raad voor de Journalistiek gevraagd zich over de kwestie uit te spreken en Trouw tot rectificatie te manen. De zitting staat gepland voor juni, of deze kan doorgaan is vanwege de coronasituatie nog onzeker.

Piet van der Aar en Frans van de Lindeloof aan de slag voor STAF

Piet van der Aar en Frans van de Lindeloof zijn onlangs toegetreden tot de STAF-organisatie.

Dr. Piet van der Aar, voormalig directeur van Schothorst Feed Research, gaat de researchactiviteiten van STAF versterken. Van der Aar zal zich met name bezighouden met 'fact checking' voor onderwerpen op het gebied van diervoer en veehouderij. Frans van de Lindeloof wordt directeur van STAF. Van de Lindeloof was jarenlang verbonden aan LTO Noord, als secretaris van besturen en vakgroe-

pen en tot zijn pensionering als coördinator LTO Noord Fondsen. De functie van directeur werd tijdelijk waargenomen door Jan Cees Vogelaar. Vogelaar is

vanaf het begin verbonden aan STAF, als adviseur van het bestuur. Deze rol blijft hij vervullen. Bestuurs-, adviseurs- en directiefuncties zijn onbezoldigd.

Frans van de Lindeloof

Piet van der Aar

Foto: Schothorst

STAF zoekt nieuw bestuurslid

STAF is momenteel bezig met het opschalen van het aantal researchprojecten. Vanwege deze groei in werkzaamheden, is STAF op zoek naar een extra bestuurslid. De voorkeur gaat uit naar een boer uit de plantaardige of dierlijke sector, of iemand uit de periferie. Affiniteit met het werk van STAF staat voorop. Het bestuur is verantwoordelijk voor de werving van gelden en contacten met donateurs, signaleren van onderwerpen in het agrarische werkveld die feitenonderzoek behoeven, geven van sturing aan STAF als organisatie en waakt over een correcte besteding van de gelden. Het bestuur bemoeit zich nadrukkelijk niet met de uitkomsten van het onderzoek. Alle feiten checks worden uitgevoerd door onderzoekers, zij opereren onafhankelijk van het bestuur. Heeft u interesse in een bestuursfunctie bij STAF of wilt u meer informatie, neem dan contact op met de voorzitter van STAF, Jaap Haanstra. Hij is te bereiken via info@stichtingagrifacts.nl.

Word Donateur Abonnee

Wilt u ons steunen in het rechtzetten van foute informatie en niks missen van onze fact checks en acties? Neem dan een Donateurs Abonnement op STAF (vanaf 150 euro per jaar). Aanmelden via de website of gebruik de antwoordkaart in deze uitgave. **www.stichtingagrifacts.nl**

Bereikte resultaten

Deze onjuiste publicaties werden al gecorrigeerd:

- Fors overdrijven waterverbruik in landbouw
- Vermeende relatie gewasbeschermingsmiddelen en teloorgang weidevogels
- Framing klimaatimpact dierlijke producten
- Misleidende reclame vega
- Foute cijfers dierenwelzijn

